

Ċakkura

Paul P. Borg

Nota tal-awtur lill-qarrej: Din il-kitba qiegħed nipprezentaha miktuba b'Malti li mhux dak standard. Għandu mnejn ikun hemm min għall-bidu ma jsegwix b'mod ħafif ħafif il-kitba. Fil-fatt hu diffiċli ħafna biex wieħed jikteb bid-djalett għax l-ewwel nett mhux kull djalett hu l-istess, it-tieni għax biex toħroġ bil-kitba l-kisriet partikolari u speċifiċi kemm ta' xi konsonanti u l-aktar tad-dittongi (il-ħsejjes bejn il-vokali standard) wieħed irid juża simboli apposta li huma użati wkoll f'isna oħra. Dan naturalment jagħmel il-kitba aktar diffiċli biex tinkiteb, u aktar u aktar tqila biex tinqara. Madankollu qtajtha illi tidher miktuba b'mod illi jersaq lejn djalett propju halli jkun sinjal ta' qima lid-djalett Malti. Jaħasra ngħixu fi żmien meta saħansitra lsienna qiegħed isib nuqqas kbir ta' riġpet minna l-Maltin stess li naċċettaw li nużaw ilsna barranin u mhux l-ilsien Malti. Ħasra. Ħasra kbira. U għad jisgħobbina. Uliedna xejn ma jkun kburin bina jekk inħallu lsienna jitkasbar. Mhux biss lsienna qiegħdin inwarrbu minn ħalq uliedna, imma wkoll id-djalett. Il-Mellieħa hu wieħed mill-irħula Maltin fejn hemm ġabra kbira ta' barranin. Merħba bihom! Imma ejja nuruhom il-ġmiel ta' dak li jidentifikana bħala Maltin: ilsien, drawwiet, valuri, ġrajja, kultura, karattru, ambjent, legġendi, ħrejjeġ... Fil-fehma tiegħi, dawn l-isforzi tal-Għaqda Mużikali Imperial bl-attivitajiet ma jaqtgħu xejn tagħha, kif ukoll bl-annwal tagħha u l-kitbiet u t-tagħrif li jkun fih, huma kollha hidma ħierġa minn qalb kbira biex jissahħaħ dan il-ħsieb ta' identitā nazzjonali.

Ilni nittenna minn dulgħudu!

Jisimni Lieli, jgħiduli *Taċ-Ċinga*, għandi ġieqt iħbula raba' taħt ir-riħ tad-Dwejra, nagħmil qatgħa patuta kull staġun. Hemm Salvu, dok għandu l-baqar u demel ibieghli kemm irrid, ma nofx kemm-il vjeġġ iġiebli fis-sajf, imme l-patuta tħexxen sawwa bid-demel li jkillu tal-bhejjim tiegħew. Mite nzewweg f'tit demel mal-ilme mill-vixxi tal-art, ta' barra jgħiduliw ilme ġieri, mite nixhet dol-ilme ma' f'tit ħmieġ niexef tal-baqar lew tal-barrin u mar-redus tal-megħeż, killex mat-trob, il-patuta tmur tajjeb bil-busta. Jekk ma tinstehitx b'xa ħoġa! Għandi qatgħa minnhim tubqa' niezle sat-triq, qtajtha fursi nagħmilhe dwieli mite jiftilli, isse nura, imme hekk naħsib li nagħmil. Illiwm kilhadd bid-dwieli, niftiehim ma' dawn tal-imbid, u fej' jeqbil inqebbil! Imme qed iħajruni biex nirrorra magħhim għax qed juffru ħafna kuntratti lil min għandu raba' għammiel.

Lew nagħmil killix zebbiwġ. Iz-zejt sor iġib tofux! Haw' wiħid Krimuna jgħiduliw, għandu l-mugni taż-zejt fuq San Pawl il-Baħar, u nagħsar għandu mita jilħqu kiekiw. U hemm iħur taħt l-Imdine tajjeb ukell, anzi dok eqreb għax iz-zebbiwġ trid tagħsru mal-ħasda kiekiw. Issa nora imme, jekk jeqbil inqebbil. Kiekiw għandi xi nofs tużżona zebbiwġ, kent hawwilthim mal-ħajt il-ħajt Għajn Rihuna, u għandi xi tnejn haw', mal-qabda, u s-sana qantar sawwa imma ma lħaqtx bixxejt

u mtieli dabbiena haqq għad-dabbiena, kent sa nieħdiw għand dok taħt is-Saqqajja imma dok it-tektik iswed maż-zebbiwġa xejn m'għeġibni u rmejt killex. Kiekiw għandi mqor erba' qzieqiz kent nagħlifhimlim.

Jen ninxtehet fir-raba', minn sbieħ Alla u nibqe' sad-dlom. Nistahba f'tit lix-xamx f'lifsinhor... Missieri killiw l-bgħewla, u darba killiw ġieq baqriet ukill, bil-baġħal kinne mmurru l-għalqa u nimlew il-qrotal għall-pitkoli. Isse mank tissugra timxi ent mat-treq għax ittajrik karużza! M'intix tora kemm qniefid ifattru mal-art! Lew kemm qtotes! Kiekiw jniku ġirdien aħjor tof xej', imme l-karużza ma tarox xi jkun u qanfud minn ġirdien ma tagħrfiwx u tibqe' għaddejja xurta waħda.

Jen lix-xiħa xtrajtilhe deqsxejn ta' karużza, biċċa ta' waħda tof xej', u taruħa ġejja ċċeqlm b'tirmus kefe' u platt xa ħoġa. Jen l-ikel tal-imgħorfa niekil... inħibbu wisq! Illiwm il-bidwi tghallim sawwa, u wliedu jmurru l-iskula... in-nejka li jaħasra ħafna minnhim imbaġħad jithejmu, pħiw għalihim ċwieċ l'ħuma! Jaraw killex dabbien ikreh! Jen anki tiliforn tal-but xtrajt, u iħur lill-mara u sikwit inċenċlu lil xilxin. It-tfol iqabduhuli sawwa qisu kill filgħaxija u s'isse qatt ma naqasni... U jen għandi l-ilme u jekk nirrorra għad-dwieli, jaqbil lilhim u jeqbel lili wkill ikiwn!

Xeħtu ħursthim fuq dor-raba' jkilli ngħid. Ġej

minn demm missieri u minn żmien Kristiw dor-raba', ma nofx kejf ħorsu lejħ, aħjor ma kellimthim xej', isse naraw xi jridiw imme... malajr jibdieli jen, naruhim ġejjin bin-nejk, nibgħathim lil hinn... haw' hawn il-ġid tad-dinje killhe haw'! Mal-ħiton tas-sejjeħ inħawwil xi ġieħ radet tewm u basal u nbejjat il-ful... u nnaqqi l-ħiton sawwa mill-bebbiwx, niekil burma b'tewma friska mita niġbur magħlef, kemm inħibbiw. U barra l-patota jkilli l-pizelli u l-basal u farka lil hemm in-nannu kien rawwem suġar tal-frutt irqieq, laqqas għodek issib minniw Molta killhe, killu nstehet, m'għodekx issib għajn baqra minn taġħna tarmi d-demm, iliw m'igibu dok il-kbir u sabiħ ta' barra u ma jgħid xej'. Imbilli taġħna rqiġ karmus! Imbilli taġħhim kbir u killu ġmel! Imme taġħhim killu vilinu u midicini tegħma qorsa, u tad-Dwejra killu zukkor u bnin mir-raba' killu ġir... iħillik grizmejk hu u niežel!

Isse naraw x'gej; qoluli nkellimhim u rranġajt ... u kellhim jigiw jaraw ir-raba' dawġ tal-imbid, ħalli nikkurdaw xa ħoġa. Isse nura imme. Qed nittennihim u għudhim ma ġewx. Aħjur ma jigiwx. Ma jkunx imnalla! Ukill jekk qalbi kienit għodha magħfusa ma nofx nirrangox u nintrabat lew nibqe' bil-ħbula ħielse bħal dejjem! Dor-raba' iliw għandna minn żmen Kristiw u għajni killtant tibda taqbiż u jtini li ma nħallihimx jersqu 'l hawn jarawli r-raba'! Biex jisħtiwħ ma jridiwx wesq jekk ma nikkurdawx! Dawn in-nes ta' barra għandhim mill-bhejjim slovaġ xi drobi, għandhim ħabta jnikuk b'għajnejhim, mank iħalluk tredd salib lew imqor tidgħilhim waħda għax ikunu ġa nikuk!

Imme ddubbajt in-numru u ċenċiltilhim, u ftieħmne u għandhim jigu jaraw ir-raba'. Isse naraw madonkillu.

U jen qieġħed nittennihim ġejjin, ilni haw' ġa minn filgħudu nħores lejn ir-raba' qalbi ttaqtat jekk kieniwx sa jilgħabni bi kliemhim! U għandi xi jgħidli li killex itir mar-riħ sejjer għax għodhim ma deħrux u dik li nħores bess u nittenna ma nistox għaliha, irrah isalvaw riwħhim! S'isse kent merqti w ftieti kmand jen skjov jen, imme kent nof fej' jen. Imme isse min jof x'se jseħħ jekk nixxierik mal-barroni bir-raba' għad-dwieli! Ir-raba' tiegħi, iliw għandna minn żmen Kristiw. Isse nura, għax dawn jaħxiwk ma tkunx tof x'garulek, issa nura, ikilli ngħid aħjor nibgħat lil kilhadd għand ix-joten! Imbagħad iħawdu t-tfol 'kk iridu!...

Imme żumm ftit, ora naqra, isse ġejje l-mara, kemm kemm tiħarrik issiwq dik, u kemm iddawret ukill illiw! Is-sultu tasal qabil. Imme ġejja miskina aruwħa! Ma tirrikkox mal-karuzzi l-uħra fit-triq, jen ikilli msorni f'saqajja naruwħim ġejjin lejja, imma hi muħħha hemm, thores lil hemm u lil hawn qisha seqer, u ma tirrukkox. Imma kiltant l-blot baxx ma tarohx sawwa mite tiġi haw' u sikwit tfaqqa' l-bziezeq tar-ruti, għax fir-ruti issa għamlet il-bziezeq, mħiex hi madonkilliw, ħoduwha t-tfol il-karuzza, iwa, tirrukka mal-blot baxx u tgħattan il-qieġħ. Dikinhor 'aqg għall-qahba mlit killimken żejt għax taqqbet il-butt ... qoluli hemm xi butt, ma nofx x'ikun sawwa dol-butt

jen, imma jkiwn fih iż-žejt u l-karuzza fetħet imsoniha killiw ħmieġ iswed, jaħraq killu daħħon ken! U diem idellik ma nofx kemm... hemm għudha d-dabra li għamel iż-žejt, hemm għudha ruqgħa sewda li seħtet l-art għax ma tikber laqqas ġargira lew ħirrieqa lew ħafura fuqu...

U għax isse sor il-ħin ukill! Nirraħhim... kemm diemu ma ġew l-uħrajn!

"Ora x'kill waħda wkill!" tgħidli l-mara malli waslet fe' x-xatba. "Ora x'garoli!"

Tidher wiċċha mbeħren, bixrietha mħawda, mhux bħas-soltu.

"Iwa xil-Madunne nqale'?" nistaqsi.

"U-u! Irrukkajt!" twieġeb wiċċha aħmar nar.

"Il-qahbe qahbe! Irrukkajt! Do' kif irrukkajt ngħid jen? Iwa ma ġrolek xej' hiwx?"

"Dok kien hemm mara u roġel isuqu, hi kinit qed issiwq madonkilliw... u Madunne ma rrukkotx miegħi! Kellha fetħa bħal dik u xurta rrukkotni! Aħjar Alla jtini s-sabar ukill!"

"Iwa fej' do' killiw?"

"Hinn! Fej' tal-Ġargir! Daqs dok wisgħa... f'surmi baqgħet dieħle!"

"Iwa ma xarrabtilħiex tnajn ġe rusha?"

"Iwa mela n-nes bhejjim lew! Inxarrbilħe tnajn ġe rosha kif! Do' kif tirraġuna! Min jisimek!" tkompli l-mara.

"La rrukkotik!" ħaqqajt. "Iwa kif bqajtu mele? Ma bgħatthiex tieħdu waħde fit-tirme allura?"

"Kif bqajne! Ġejt 'l haw' jen! Għedtilhim hemm ir-roġel irrid nuħudlu jiekil. Hi kienit ġejja min-naħa l-uħra. Kienit min dal-karuzzi-arjiploni, kaħle tliqq daqs iż-žejt fit-toġin! Jen fi triqti kent. Imme mbagħad ħargit mill-karozza tgerger għax ma kellħiex fejn tersaq qolet! U jen għedtilha, 'Iwa l-barka t'Alla! Mela m'hemmx fej' issiwq!' Qolet ma tersaqx lil hemm għax ma kienx hemm qatron! U ma ssuqx il-karuzza fl-imħarbat! Għedtilħe l-barka t'Alla allura biex ma tirtifx l-imħarbat kissirtli wara!"

Jen niċċassa lejn it-tagħtina fil-ġenb fuq wara tal-karozza. Il-mara tkompli.

"Iwa, ma kellekx fejn tersaq għax hemm ftit triq imħarbat? Allura tibqa' tirrukka fija? Messek waqft ħalli ngħaddi jen għax triqti din fuq killix!' U tof x'qolet imbagħad? Tof x'qoltli? Qoltli, 'X'nagħmel? 'X'nagħmel? Immur fuq l-imħarbat jen b'karozza bħal dik? Mela x'nagħmel! Karozza tiswa eluf kbar!' U jen għedtilha, 'Imma jaħasra sabiħa tiegħi,' għedtilha, 'inti dhalt fi triqti, ġejt qiddiemi sawwa mill-faċċota! Jen fej' tridni mmiwr? M'intix tora li minn din in-naqra ma jgħaddux tnejn? U jen mhix wieqfe kent? Jen waqftlik kikiew, jen kent wieqfe, imme inti ma kellekx mnejn tgħaddi mbagħad! U bqajt dieħla xurta waħde!"

Jen niċċasa lej' dil-mara li għandi. Ma nista' nifhim qatt kif Alla ma tahiex ftit milħ f'rosha! Ma nistox nifhim kif don Alla ma tuhiex imqor niskata, għabra mqor mimsuħa ta' milħ!

“Imme l-Madunna ma nebbħitkx... Iwa, ja Mulej tas-smewwet li tista’ killex, kif ma tnebbħiex x’għandha tagħmil lil marti? Iwa Alla m’illuminokx taqbadha minn xagħarha u tixħetha ġe dok ix-xewk! Kemm il-Madunne ent baħnona! Phiw għalik!”

“Huwa mela n-nes hekk lew!”

U ma qolet xej’ aktar. Il-mara tubqa’ kwieta. Xa hoġa akbar ken ġara.

“Imbagħad kif bqajtuimme?”

“Xejn!” twieġeb. “Tlaqt imbagħad. Dik il-mara bdiet tilsen bl-Ingliż u ma nofx x’qolet sawwa. Imbagħad bdiet tibki malli rot dok l-arjiplon bil-fanol imkissir u qiddiem inixxi l-ilme! U lill-ieħor qoltlu jċenċel lill-pulizija għax ma tridx titkellem ma’ ċakkura bħoli!”

Jen nuqmos.

“U tleqt lil hemm u ħellejtha b’xej’!”

Xejn. Bla ħniena magħna dan Alla tagħna. Kbir kemm hu kbir, qatt ma jimxi sew magħna, qatt ma jaqbeż għalina. Qatt ma jnebbħna fil-waqt xi rridu naghmlu sawwa. Kif ma baġtilhiex dawl qawwi bħal dok id-dawl għammixxi li qeleb lil San Pawl minn fuq iż-żiemel!

“Ħallejtha tghidlek ċakkura? U kissritlek wara killu? Iwa dok Alla m’illuminokx? Ma nebbħekx x’għandek tagħmil! Iwa ma kellekx nitfa sans dok il-ħin u ħallejtha tħalliha tghidlek ċakkura! U tghattanlek il-karuzza fuq wara wkill!”

“Jen imblajt nismagħha tghajjarni! Imbagħad tleqt għax kellhim jigiw dawk tad-dwieli u ma nofx jekk s’isse kiniwx ġew u lew telqiw... u tleqthim hinn... lilhem! Hemm ħallejthim!”

F’daqqa waħda s-skiet jinqata’ bil-ħoss ta’ karuzza ġejja, tielgħa mal-fetħe lej’ x-xatba. Tidher karuzza kaħla tleqq. Karuzza arjiplon tabilhaqq. U kellha d-daħħun ħiereġ minn qiddiem. Il-karuzza tieqaf.

Ħarist lej’ il-mara. Il-mara ħarset lejja.

Fil-ħin mill-karuzza toħroġ is-sinjorina, thores lejne killhe stagħġib. Tara lill-mara tiegħi fej’ il-karuzza. Ir-roġel li ken hemm magħha juħroġ ukill, u jħores madworu.

“*You’re waiting for us...*” tistaqsi, leħenħa miksiwr u kliemħa mlaqlaq. “*We are from Vintage Wines... tal-Vintage Wines aħna...*”

Ġibiet magħha riħa ma nofx ta’ xiex, qisha ġizimin, lew ilme zġhor, lew sapun tal-leħje bħalma jkillhim itfol. Imbagħad thores lej’ il-mara mill-ġdid. Rosħa ’l fuq dil-mara tal-Imbid, bħallikiekiw qed tora xi kelba. Lew xi qattusa. Bħallikiekiw qed tora xi żarġuna niexfa fuq ħajt u mhux lill-mara.

Dil-qahba sbejħa għajret lix-xiħa tiegħi ċakkura!

Dil-qahba kissret il-karuzza tal-mara.

“*Hi,*” tghidli, “*Pleased to meet you...* Għandi pjaċir...”

U wiċċħa u t-toqba t’għajna l-istess! Tibda riesqa lejja. Idħa maħruġa ’l barra. Ma thorisx lej’ il-mara li ilni ngħix magħha kwozi ħamsin sena u nof li ċakkura mhix!

Imbagħad ma nofx x’ġara. Għandi buttuna fl-istunku tiegħi jen, mite tfaqqogħli ma nofx xil-qahbe jġirili! Il-buttuna żzommli ċ-ċinga s-soltu, imma la teqbeż tkun qebzet! Xil-mnighil tridni naghmil! Il-mara tghidli. “Iwa Liel, xix-xjoten itik!” U ma titniffissx. Imbagħad tutlaq minn qiddiem u ma naruhix sa ma jgħaddili għal killex. Mita teqbizli tkun qebziti! Mite tfaqqa’ tkiwn faqqgħet! Hekk magħmiwl!

“Għax ma tmurrux tieħdiw fit-tirme!” ngħidilha bil-kwiet killu lil dik tal-arjiplon. “Ura tersqiw ’l haw’ għax nisparolkim!”

U nibda ngħajjarha u nwaddbilha t-tub niexif u titlaq tigris għall-arjiplon maħsuda, arbulota fuq żarbun m’ughla muntanja, qisħe għezżiele zuppa fuq il-blot tax-xagħra killhe xewk u saqajħa rroq qisħem ġiext imroleg imkissrin! U l-ieħur ibul taħtu bil-qatgħa u jidħol fil-karuzza bla ma jlissin imqor ħess wiħid. Laqqas ġie salwuhħa ja baħnon baqta! U hi taqa’, u tqum killħa trob, u l-ieħur iqabbad, u jen ma nilħaqhimx u x-xiħa tiegħi tghajjat u żzommni u naqbad il-ġebel u ngarolhim!

Lill-ġebel nisimgħew iċenċel u jdoqq fuq l-arjiplon u fuq il-ħġeġ u fuq il-fanoli!

Nuriħa min hi ċakkura! Ma tmurx tieħdiw fit-tirme!

“Jekk narokhim ’l haw’ rosxim nifthilkhim biz-zappuna!” ngħidilhim. Nibqa’ niġri wrajħim, daħna bajda, jirrukka mal-ħajt tal-faċċota u jinqala’ u ma jiqafx u jkissir fanol ieħor tan-naħa l-uħra u nwaddab aktar ġebel fuq il-ħġeġ ta’ wara u kissirħe - imma ma tkissretx, jen ma nofx xi ħġeġ hu don, minfluk inkisret soret għanqbuta waħda killhe brimb! Imma soqu bilġri ’l hemm u ħarbuli u ma nilħaqhimx sawwa sawwa!

“U jekk narokhim ’l haw’ nisparolkhim! Ngħidlek min hu ċakkura!”

Isse nrawwhim ġiex flanni dwieli jen, u m’għandi bżunn lil ħadd miegħi! Imurru jitnejku tal-imbid! U sold naqilgħew jen! Nikiel il-laħma jen ukill, u ħedd ma jtini mmexmex l-għadma bess!

Dor-raba’ iliw għandna minn żmien Kristiw u lekk jifgħew għajnhim fuqu l-għunja, nwerriħim jen, garġihim naqlogħhim bħalma l-mara ssewwi vupa lew lampuka. Dor-raba’ ta’ ġid, tal-bidwi jubqe’.

“Kristiw toħ lilna l-bdiewe dor-raba’,” għeditilħa lill-mara xħin newlitli belgħa kafe. “U tagħna l-bdiewe jubqa’ sakemm tispludi d-dinje killhe u jibda’ l-ġudizzju inivirsoli! Ħadd ma juħudulna! Ilni b’rosi mgħaddsa f’dat-trob minn żmen Kristiw, jen!”

Il-mara ħodet nifs twil.

“U t-tfol tagħna ma jersqux ’l haw’,” qolet minn taħt l-ilsen. “Jiktbu jofu... imma z-zappuna timlħielhim idejħim infofet...”

Bqajt inħores lejħa.

“Ubqa’ għaddas rosek fit-trob mele!” qolet wara fitit.